SANSKRITSCH E WOORDEN IN HET BISAYA.

Op dezelfde wijze als ik bij eene andere gelegenheid ¹ eene lijst gegeven heb van de Indische bestanddeelen in het Tagala, zal ik het thans doen voor 't Bisaya. Verscheidene van die woorden zijn aan beide nauwverwante talen gemeen; zoodat ik in de hieronder volgende lijst verwijzen zal naar de voorbeelden uit het Tagala, om niet in onnoodige herhalingen te vervallen. Omtrent de klankwetten van het Bisaya zal ik ook slechts enkele bijzonderheden aanstippen, daar ze weinig van de in de zustertaal heerschende afwijken. Zoo hebben beide gemeen dat de Indische *c* en *r* vervangen zijn door *s* en *l*; de dentale *d* heeft plaats gemaakt voor de linguale *d*. Ten aanzien van de geaspireerde letters *kh*, *bh* enz. is het Tagala dichter bij 't oorspronkelijke gebleven, evenzeer als ten opzichte van het accent. — Bij 't opmaken der volgende lijst heb ik mij bediend van den *Diccionario Bisaya-Español* van DE LA ENCARNACION.

A'GSA, een werk onder elkander verdeelen; elkander bij het werk afwisselen. Misschien uit Skr. pakshá, een der twee zijden; partij; ofschoon het wegvallen van de *p* dan moeilijk te verklaren is.

ANÁYA, iets zorgeloos doen. Of dit uit het Skr. anaya, slecht gedrag, zich heeft ontwikkeld, is alles behalve duidelijk. Als het Tag. anyaya, leeglooper, hetzelfde woord is, zou men eerder mogen denken aan anadhyâya, vacantie.

ANGGA, eigennamen verkorten. Het zal wel eenvoudig beteekenen „een deel (van een woord)“, dus Skr. angga, lid, onderdeel.

BÁGYU, dwarrelwind; weerlicht. Tag. bagyú².

BAHÁNDI, huisraad. Skr. bhāṇḍa, of liever bhāṇḍi, hoe-

¹ In deze Bijdragen.

² In den zin van weerlicht schijnt bagyu te staan voor bēddyu, Skr. widyut, Prāk. bijju. Iets anders is het als Bis. digyo het meervoud heet van didyo, en digyot van didyot, kleinigheid. Hier staat digyo voor digdyo; de *g* aan de *r* in 't Javaansch beantwoordende, is in bepaalde gevallen een meervoud- en intensief-teeken; dus is bijv. hagbaba of habagba het meervoud van hababa. Vgl. het gebruik van *ar* in 't Sundaneesch.

wel dit laatste vooralsnog slechts bekend is in den zin van scheergereedschap.

BALA, waarvan bijv. balaon-mu, worde door u geladen, weggedragen, is Skr. bhâra, last; vracht.

BALANA, spleet, scheur; Skr. wraṇa, wonde.

BALATA, gelofte, rouw; Tag. hetzelfde.

BALĠYA, handeldrijven, waarvan mabaligyaon, handelaar, enz. is Skr. wâ'nijya, handel, koopmanschap. De overgang van de linguale *n* in *l* is zeer natuurlijk en komt in 't Skr. zelve alsook in de Prâkrits voor.

BALITA, tijding. Zie Tag. balita.

BANA, waarvan gika bāna, geacht worden, is Skr. māna, achting.

BANGGA, stam van woorden die beteekenen: aanklampen, aanranden, in botsing komen. Skr. bhangga; zie Tag. woord.

BANGGI, geknakt zijn, afbreken (intrans.); Skr. bhanggî, nomin. van bhanggin, brekende (intr.), of bhanggi, breuk, knak.

BANYAGA, gemeen, schandelijk; ook een scheldwoord. Skr. paṇḍaka, eunuuch.

BAHĀLA EN BATHĀLA, afgodsbeeld. Tag. bathala.

BĀSA, lezen. Tag. hetzelfde.

BISĀLA, woord, uitdrukking; Skr. wicâra, beraad, rede-neering. Wat den overgang der beteekenis aangaat, vergelijkte men ook het Mal. bitjara en Jav. *bitjaran*.

BISTI, gewaad; vgl. Tag. hetzelfde.

BINAYĀGA, te koop venten. Vgl. Tag. banyaga.

BITĀNA, vischnet. Tag. hetzelfde.

BUDHI, verraad; budhion, verrader. Vgl. Tag. budhi.

DALA, soms DADA, dragen, medebrengen; vgl. Tag. dalá.

DIWĀTA (DIOATA), godheid; Skr. dewâtâ, hetz.

GADYA, olifant; Skr. gaja. Ook Tag. gadya.

GAMĠ, een meester in iets; iemand wien alles ten dienste staat. Diġ moet uit het Skr. swāmĠn, nomin. swāmĠ, heer, ontstaan zijn, doch hoe, is moeielijk te verklaren. Dat de *g* ook in het Tagala soms op even onverklaarbare wijze uit *s* ontstaan is, blijkt uit gahāsa = Skr. sâhasa.

GANDA, zekere plant die op eene ui lijkt. Skr. kanda, knol, bol, knofflook.

GANSULI, zekere plant. Bedoeld zal wezen Skr. karcûra, eene soort kurkema. Wegens de *i* van den uitgang, mag men

met eenigen grond vermoeden dat er in 't Skr. ook een vrouwelijke vorm *karcûrî* bestaan heeft, hetgeen zou overeenstemmen met het geslacht van *çaṭî*, een synoniem van *karcûra*.

GAPAS, katoen. Even als Mal. en Jav. *kapas* eene Prâkritsche uitspraak van *karpâsa*.

GONDA, ramp, *désastre*. Skr. *gaṇḍá*, hetwelk in de sterrewichelarij een ongunstig tijdstip beteekent. De klemtoon wordt niet opgegeven, maar het moet op de laatste lettergreep gerust hebben, althans oorspronkelijk. Van daar dat de *a* in de voorgaande lettergreep eerst een kleurlooze klinker *ǝ* werd en daarna in de *o* overging, volgens den regel in 't Bisaya, dat in dit opzicht met het Bataksch overeenstemt, in tegenstelling tot het Tagala, waarin de *ǝ* meestal in *i* overgaat, tenzij door assimilatie met den klinker eener volgende lettergreep in *a* of *u*.

HALÁGA, prijs. Zie Tag. *halagá*.

HAPÎLA, soort van mier. Skr. *pipîlá*, mier.

KADYÁPA, **KODYÁPA**, zeker tuingewas. Dit beantwoordt aan Skr. *kacchapa*, dat echter in de botanie alleen als de naam van een boom, de *Cedrela Toma*, wordt opgegeven. Daar het synoniem *kaccha* ook de *hibiscus* beteekent, mag men vermoeden dat de naam *kacchapa* ook op andere planten werd toegepast.

KASÚBHA, saffloer, saffraan. Vgl. Tag. *kasubhá*.

KATI, pond; vgl. Tag. *kati*.

KATYA, glas, krystal; Skr. *kâca*, hetzelfde. Hier is de *c* bij uitzondering in *ty* overgegaan.

KÁTILI, schaar; Skr. *kartarî*, hetzelfde.

KATSÚLI, muskus; zie Tag. *kastuli*.

KODYÁPI of **KOTSÁPI**, luit. Vgl. Tag. *kudyapi*.

KOTA, vesting, fort. Tag. *kuta*.

LÁBA, winst, woeker. Tag. *labá*.

LÁKHA, gom, lak; zie bij Tag. *lakhá*.

LAKSA, tienduizend; Tag. *laksá*.

LAGNA, zie onder **MANALAGNA**.

LAGUNDI, zekere boom die medicinaal gebruikt wordt. Skr. *nirgunḍî*, *Vitex Negundo*. Dezelfde verbastering in klank vertoont het Jav. *lěgunḍi*; de *n* is in *l* overgegaan, de *i* in eenen kleurloozen klinker, welke in 't Bisaya later *a* werd; vgl. Jav. *wasesa* voor *wěsesa* en dit voor *wisesa*.

LALA, venijn. Misschien Skr. lâlâ, speeksel, zeever.

LÁSA, kruiden; het sap van kruiden uitpersen; ook: wereldsche vermaken. Skr. rasa, smaak, lust.

LIPAKA, blaasje door een muggebeet veroorzaakt. Oogen-schijnlijk is dit aan het Sanskrit ontleend, doch welk woord er in schuilt, is niet gemakkelijk te beslissen. Men denkt aan dîpaka, ontstekende; lepaka, indien wij dit mogen nemen in den zin van lepa, overblijfsel, smet; of, wat mij het waarschijnlijkst dunkt, aan paripâka, het rijpen, de gevolgen. De eerste lettergreep zou dan weggelaten zijn omdat men die beschouwde als het inheemsche voorvoegsel pa, gelijk in 't Jav. niet zelden met ka bij gewaande analogie gebeurt, bijv. in nista voor kanishṭha.

LOSÁ, neet; Skr. likshâ. Ten gevolge van het accent op de laatste lettergreep, ging de *i* in de voorgaande in de doffe *ɛ* over; en daarna in *o*; vgl. het bij gonda opgemerkte.

MALÁSA, peper; Skr. marica.

MÁMSA, soort van visch. Skr. mânsa, vleesch. Ter verklaring van den overgang der beteekenis zal het voldoende zijn te verwijzen naar 't Jav. iwak, ulam, dat, zooals men weet, vleesch en visch te gelijk beteekent.

MANALÁGNA, ook MANANÁGNA, MATALAGNA en MAGATAGNA, waarzegger. Het grondwoord is Skr. lagna, horoscoop. De wijzigingen die het oorspronkelijke woord ondergaan heeft, zijn zeer opmerkelijk. Uit lagna heeft zich vooreerst een vorm nagna ontwikkeld, met verklaarbare verwisseling der klanken *l* en *n*; omgekeerd is uit Skr. nagnâ, naakt, in 't Javaansch ontstaan lëgna, en uit nirgunḍi zoowel in 't Jav. als in 't Bisaya lëgunḍi, lagundi. Nadat lagna eenmaal nagna geworden was, heeft de Bisayer de *n* in mananagna gehouden voor den in 't actief vereischten nasaal en daaruit abusivelijk als bijbehorenden passievorm uitgedacht een tagna, waarvan wederom afgeleid zijn gitagna, nagatagna, ipatagna, enz. alle het begrip van „voorspellen, waarzeggen“ bevattende. Eindelijk is het zoover gekomen dat als grondvorm alleen tagna te boek staat.

MANTALÁ, raad; tooverspreuk. Vgl. Tag. mantalá. In beide zustertalen is dus de klemtoon van Sk. mântra versprongen. De verklaring die ik van dit verschijnsel heb pogen te geven in mijn vorig opstel bij het Tagalsche sutlá is niet juist. De zaak zal zich wel op de volgende wijze toegedragen hebben:

nadat ter verlichting der uitspraak tusschen *t* en *r* eene *a* ingelascht was, werd het woord drielettergrepig; daar het Tag. en Bis. de plaatsing van den klemtoon op de derde van achteren niet toelaten, is een *mántala* tegen de regelen der taal. Het accent moest verspringen en vermits de ingelaschte *a* te zwak, oorspronkelijk eene *ě* was, kon slechts de laatste lettergreep den klemtoon ontvangen. Derhalve werd het *man-talá*. Ook Tag. *sutlá*, Skr. *sû'tra* is dus te beschouwen als drielettergrepig, als staande voor *sutěla*.

MANTILI, een vrouwspersoon van lage afkomst, maar rijk; en ook eene arme, maar deugdzame vrouw. Ondanks de nevelachtige omschrijving schemert hier door, dat bedoeld is Skr. *Maithilî*, de bekende bijnaam van *Râma's* gade, *Sîtâ*, die als het toonbeeld eene brave vrouw gevierd wordt. Ook in 't Javaansch luidt de vorm even verbasterd.

MOTYA, paarl, juweel; vgl. Tag. *mutya*.

NĀGA, zekere groote boom met geurige bloemen. Skr. *ná'ga*, *Mesua Roxburghii*.

PALADA, goudblad, verguldsel. Jav. *pěrada*; het Skr. *pāra da*, kwikzilver.

PALĀNGGA, schatten, onthalen, eeren, waarvan *pinalangga*, hetgeen hooggeschat, in waarde gehouden wordt. Stellig wel van een grondwoord *langga* = Jav. *rěngga*, versiersel; waarvan *anrěnggani*, o. a. iemand eer bewijzen. Skr. *rangga*, kleur. Wel is waar kan ik niet aantoonen dat *rangga* in den zin van ophemeling, lof voorkomt, maar het synonieme *varṇa*, dat ook eigenlijk kleur beteekent, duidt tevens lof, verheerlijking aan.

PAMALĀTA, rouw dragen. Grondwoord *balata*; zie boven.

PĀNA, het toedrinken. Skr. *pā'na*, het drinken; dronk; drank.

PUĀSA, vasten. Even als 't Mal. en Jav. *puwasa* uit het Skr. *upawāsa*. De weglating van de beginletter moet reeds in Indië plaats gehad hebben vóórdat het woord in de Archipeltalen werd overgenomen, want er is geen enkele reden te bedenken waarom de laatsten de *u* zouden verwaarloosd hebben. Inderdaad laat zich uit den basterdvorm *poshadha* in het Buddhistisch Sanskrit bewijzen dat er bestaan heeft een Prakrit *posadha*, *pawasatha* naast het Pali en Skr. *upawasatha*.

PUNÁ, herstellen; op nieuw zaaien. Skr. *púnah*, op nieuw, weder; wellicht verward met *pūrṇa*, vol.

PUNÁSA, het verloren gaan. Verbasterd uit Skr. *prañāṣa*, verlies.

PUSUNÁGTA, zekere soort van bijen. Ik houd dit voor eene verbastering van Skr. *pushpaniksha*, eene bij; eigenlijk „bloemennipper, bloemenkusser.“ *Su* of *so* in de tweede lettergreep moet ontstaan zijn uit (pu)swa, waarin de *p* tot *w* verzwakt werd. Het woord moet aanvankelijk oxytonon geweest zijn, ten gevolge waarvan de *i* in de voorgaande lettergreep overging in eene doffe *ě*. Toen de klemtoon zich, om onbekende oorzaak, naar de voorlaatste verplaatste, ging de zwakke *ě* wederom in *a* over.

PÚTLI, maagd, jonkvrouwe. Skr. *putrî*, dochter. De geringe wijziging in beteekenis die het Bisaya vertoont, is ook, gelijk men weet, eigen aan het Javaansche *putri*, enz.

SÁKLA, ringvormig voorwerp. Vgl. Tag. *saklá*.

SÁKSI, getuige. Ook Tag. *saksi*.

SADAYA, kleedingstukken of anderszins ten geschenke geven; zich van het noodige voorzien; opgeruimd en tevreden zijn. Dit woord houd ik voor 't Skr. *sajja*, gereed, klaar; evenzoo het Mal. *sadiya*, Jav. *sĕḍiya*. Dat Skr. *j* in 't Bisaya *dy* kan worden, blijkt uit *gadya* = Skr. *gaja*. In 't Maleisch is die overgang niet de regelmatige, en wellicht te verklaren als eene poging om de dubbele *j* van 't Sanskritwoord eenigermate uit te drukken. De linguale *đ* van 't Jav. *sĕḍiya* pleit er voor, dat dit ontleend is aan het Maleisch.

SAGALA, stuk. Skr. *çákala*, hetzelfde.

SÁLA, zekere groote boom. Skr. *çāla*, *sāla*, *Shorea robusta*.

SALAPÁTRI, huisduif. Eene zonderlinge vervorming van *pala-pati*, zooals het Tagala heeft, van Skr. *pârâpatî*.

SÁMA, gelijk. Vgl. Tag. *samá*.

SAMÁYA, overeenkomst; gading. Skr. *samayá*, overeenkomst, enz.; en vgl. Tag. *samayá*.

SAMÁLA, een eenigszins donkere soort van amber. Zeker wel Skr. *çyâmalâ*, donker.

SAMÍ, zich vereenigen. Dit is denkelijk eerder het Skr. *sâmya*, gelijkheid, dan het Jav. *sambi*, hoewel het bestaan van een *sambi* invloed kan geoefend hebben op den vorm van 't woord.

SAMÚHA, kameraad, vriend. Skr. *samûha*, vereeniging; vgl. Tag. *salamuha*.

SAMPÁGA, jasmijn; vgl. Tag. *sampaga*.

SANDÁNA, zekere geurige boom. Natuurlijk Sk. *candana*, sandelboom.

SINDA, pijn, kwaal. Misschien Sk. *cheda*, snede, snijding; of *chidra*. Mogelijk ook *cintâ*, zorg.

SUKÁ, azijn. Vgl. Tag. *súka*.

SÚKLA, zijde. Verbasterd uit *sutla*; zie Tag.

SUDHI en SUDI, gispen, berispen. Sk. *çuddhi*, zuivering, correctie. Het volgende woord zal wel niet zonder invloed geweest zijn op de beteekenis.

SUDAYA, vermanen. Sk. *codya*, aan te manen, te kritiseeren; ook: eene bedenking, kritiek.

SULÁ, pijn voelen; Sk. *çûla*, pijn; *çûlati*, pijn doen.

SÚLA, punt van suikerriet, stengel, steel, wiggetje. Vermoedelijk Sk. *çûla*, spies, spitse paal. Voor de eerst opgegeven beteekenis zou ook Sk. *cûḍâ*, kuif, spits, top, in aanmerking kunnen komen.

SÚTA, bekend, openbaar worden. Misschien Sk. *cyutá*, uitgezakt, uitgelekt.

TABI, met verlof; ook TABIA. Zie Tag. *sangtabi*.

TAGNA, voorspellen; zie boven bij MANALAGNA.

TALIKALÁ, keten. Vgl. Tag. hetzelfde.

TUGMA, ontcijferen, ontraadselen. Wellicht uit Sk. *su-gama*, licht (te vatten, te raden), gemakkelijk.

TUMBAGA, koper. Zie Tag. *tumbaga*.

UTÁLA, oost, oostenwind. Zonder twijfel Sk. *uttara*, noord. Waaraan men het toe te schrijven heeft, dat de beteekenis verlopen is, weet ik niet.

YÁWAT, iets, iets of wat, hoe weinig ook. Sk. *yâwat*, quantum.

YÚGI, prater, woordenrijk. Sk. *yogín*, nomin. *yogî*, filosooph.

YÚKTI, koppig, volhardend. Sk. *yukti* (geestelijke) inspanning, opzet.

Behalve de hier boven behandelde woorden zijn er verscheidene wier vreemde oorsprong niet te miskennen is, maar wier beteekenis zoo onduidelijk en onvolledig wordt opgegeven dat het moeilijk valt op te maken aan welke Indische uitdrukkingen ze hun ontstaan te danken hebben. Zoo bijv. ziet men aan een term als *balanti*, zekere plant, dat hij ontleend moet wezen, maar aangezien het woordenboek niet vermeldt welke plant bedoeld is, wordt het bezwaarlijk op te sporen, waaruit dit ba-

lanti verbasterd is. Wist men den botanischen naam, dan zou men terstond kunnen beslissen of te vergelijken is Skr. wâ-santî, Gaertnera racemosa; Bignonia suaveolens; jasmijn. Het is jammer dat de woordenboeken voor de Philippijnsche talen bij de opgave van plantnamen nog slordiger en onvollediger zijn dan 't Javaansche Handwoordenboek, en dat is veel gezegd. Ook hebben ze, evenals gezegd Handwoordenboek, de kwade gewoonte ellenlange omschrijvingen te geven in plaats van datgene wat in een woordenboek vereischt wordt: vertalingen. Wanneer men in 't woordenboek van de la Encarnacion bijv. i. v. gosa vindt: „zwellen van den buik ten gevolge van veel eten“, dan weet men nog niets. Is het nu „zwellings“ of „dikke buik“ of wat is het? Zoolang men niet nauwkeuriger weet wat gosa eigenlijk is, doet men beter alle vergelijking bijv. met Skr. koça, een zak, achterwege te laten, al vermoedt men ook dat gosa ontstaan is uit ghosha, geluid (als van een trommel, bijv.)

Zonder twijfel zal nader onderzoek nog menig punt van overeenkomst dat mij ontsnapt is aan 't licht brengen. Ik hoop dat anderen het werk mogen voortzetten en zal zelf het voorloopig laten rusten. Alvorens de pen neder te leggen, wil ik de gelegenheid te baat nemen om een verklaring die ik in mijn meergemeld opstel over de Sanskritsche woorden in het Tagala gegeven heb te verbeteren. Ik heb daar namelijk onder man didigma als grondwoord opgegeven digma, en dit laatste gelijk gesteld met Skr. adhigama. Bij nader inzicht besef ik dat mandidigma beteekenissen vertoont welk slecht bij adhigama passen. Digma is het Skr. jihmá, scheef, krom. Daarvan komt jihmayati, o. a. onderdrukken; jihmîkaroti, onderdrukken, op den achtergrond dringen. Het Tag. mandidigma zou men eene vertaling van dit jihmîkaroti en jihmayati kunnen noemen met bewaring van het grondwoord. Dat Skr. *j* in het Tag. regelmatig in *d* overgaat, is voldoende aangetoond.

Leiden, Maart 1881.

H. KERN.